

# Uloga škole i učitelja u prevenciji nasilja među učenicima

---

Haramustek, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2020

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:150790>

*Rights / Prava:* [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2024-07-19**

*Repository / Repozitorij:*

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)



**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU  
UČITELJSKI FAKULTET  
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

**Lucija Haramustek**

**ULOGA ŠKOLE I UČITELJA U PREVENCIJI NASILJA  
MEĐU UČENICIMA**

**Diplomski rad**

**Petrinja, rujan 2020.**

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU  
UČITELJSKI FAKULTET  
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

**Lucija Haramustek**

**ULOGA ŠKOLE I UČITELJA U PREVENCIJI NASILJA  
MEĐU UČENICIMA**

**Diplomski rad**

**Mentor rada:  
doc. dr. sc. Irena Klasnić**

**Petrinja, rujan 2020.**

## Sadržaj

Sadržaj .....	
SAŽETAK .....	
UVOD.....	1
O NASILJU .....	2
Definiranje nasilja .....	2
Teorije nasilja .....	3
VRSTE NASILJA .....	4
Obilježja tjelesnog zlostavljanja.....	4
Obilježja psihološkog zlostavljanja.....	7
Obilježja seksualnog zlostavljanja .....	7
Zanemarivanje .....	9
Obilježja djetetova izrabljivanja radom.....	11
POVIJESNI PREGLED POJAVNOSTI NASILJA .....	12
Povijest nasilja u obitelji .....	12
Povijest nasilja u školama .....	13
KAZNENE MJERE U ŠKOLAMA REPUBLIKE HRVATSKE .....	15
NASILNO PONAŠANJE.....	17
Vršnjačko nasilje u školi.....	17
Spol u ulozi zlostavljača i žrtve.....	18
PREVENCIJA NASILJA .....	21
ULOGA ŠKOLE I UČITELJA .....	25
ZAKLJUČAK.....	29
LITERATURA .....	31

## SAŽETAK

Ovaj diplomski rad bavi se ulogom škole i učitelja u prevenciji nasilja među učenicima. Nasilje se definira kao grubo napad na drugu osobu, koji rezultira ozljeđivanjem ili nanošenjem fizičke boli toj osobi. Nasilje je vrlo raširena pojava u svijetu, ali i kod nas. U znatnom je porastu i sve se više javlja u ekstremnijim oblicima. Mjesta gdje se nasilje među učenicima zbiva su najčešće u samoj školi, na prostoru oko škole kao što je školsko igralište, na putu do škole ili na odlasku kući. Učenici su često zlostavljani od strane vršnjaka, odbačeni ili zadirkivani zbog svoje različitosti. Osjećaju se odbačeno, posramljeno, prestrašeno, ljutito i teško pronalaze bliske prijatelje. Zlostavljač može biti pojedinac ili grupa te ga je vrlo važno na vrijeme prepoznati. Zanemarivanje je najčešći oblik zlostavljanja djece. Javlja se kada neka od djetetovih osnovnih životnih potreba nije zadovoljena na primjeren način., što može dovesti do ozbiljnih zdravstvenih problema. Za zdrav razvoj djeteta vrlo su važni odnosi u obitelji. Nedostatak pažnje i topline može biti dobar temelj za razvoj nasilnog ponašanja. Obitelj zajedno sa školom, učiteljima i stručnim suradnicima mora biti model prihvatljivog ponašanja. Djeca uče prema primjerima, stoga je vrlo važno poduzeti sve potrebne mjere kako bi razredno ozračje i odnosi među djecom u školi bili kvalitetniji. Prepoznavanjem, zaustavljanjem i sprečavanjem nasilja pružamo djeci pomoć da posljedice nasilja budu što manje. Na taj način šaljemo jasnu poruku da nam je njihovo kvalitetno odrastanje važno i da živimo u društvu koje ne tolerira nasilje ni u kojem obliku. Učitelji i stručni suradnici dužni su spriječiti i zaustaviti svaki oblik nasilja u školi. Ako je potrebno, trebaju surađivati i s centrom za socijalnu skrb i policijom.

**Ključne riječi:** nasilje, djeca, zanemarivanje, obitelj, škola

## **SUMMARY**

This thesis deals with the role of school and teachers in the prevention of violence among students. Violence is defined as a rough attack on another person, which results in injuring or inflicting physical pain on that person. Violence is a very widespread phenomenon in the world, but also in our country. It is on a significant rise and is increasingly occurring in more extreme forms. The places where violence among students takes place are most often in the school itself, in the area around the school such as the school playground, on the way to school or on the way home. Students are often abused by peers, rejected or teased for their diversity. They feel rejected, ashamed, scared, angry and find it difficult to find close friends. The abuser can be an individual or a group and it is very important to recognize him in time. Neglect is the most common form of child abuse. It occurs when some of the child's basic life needs are not adequately met, which can lead to serious health problems. Family relationships are very important for a child's healthy development. Lack of attention and warmth can be a good foundation for the development of violent behavior. Family, together with the school, teachers and professional associates must be a model of acceptable behavior. Children learn by example, so it is very important to take all necessary measures to make the classroom atmosphere and relationships among children in school better. By recognizing, stopping and preventing violence, we help children to minimize the consequences of violence. In this way, we send a clear message that their quality upbringing is important to us and that we live in a society that does not tolerate violence in any form. Teachers and professional associates have a duty to prevent and stop all forms of school violence. If necessary, they should also cooperate with the social welfare center and the police.

**Keywords:** violence, children, neglect, family, school

## UVOD

Potaknuta problemom nasilja i nasilnoga ponašanja koje je prisutno u svakodnevnim životnim situacijama svih nas i svojom željom za doprinosom u sprječavanju nasilja, odlučila sam o tome reći nešto više u svom diplomskom radu. Povijest nas uči da se nasilje pojavljuje od početaka čovječanstva te da je najviše prisutno među skupinama koje puno vremena provode zajedno. Pojavljuje se u najranijoj dobi, prisutno je čak i u predškolskim ustanovama, a odrastanjem djeteta *odrasta* i nasilje te postaje puno ozbiljnije i opasnije. Ako se ne spriječi i zaustavi odmah, ono se nastavlja i u osnovnoj školi i u srednjoj školi, a pojedince prati i čitav život (Juul, 2018). Većina nas je svjedočila nekom obliku nasilja, neki u protagonističkim ulogama, a neki u antagonističkim. Razni autori definiraju i klasificiraju nasilje na različite načine, ali svi se možemo složiti s glavnim ciljem nasilja, ciljem koji je vodilja svim nasilnicima, a to je poniženje žrtve o čemu će biti riječi u ovome radu. Ljudi često umanjuju ozbiljnost onih vrsta nasilja u kojima *rane* nisu vidljive fizički. Upravo te duboke rane ostavljaju teške posljedice u životu pojedinca te se treba reagirati odmah kako bismo uopće spriječili nastajanje problema.

Također, govorit ću i o pravodobnom prepoznavanju i prevenciji nasilja koje treba uključivati i obitelj i učitelje i stručne suradnike. Zbog mnoštva različitih medija, danas djeca mogu lakše pristupiti sadržajima koji ih upoznavaju s nasiljem i potiču na agresivnost. Nasilje se najčešće prenosi s koljena na koljeno. Roditelji koji su bili žrtve nasilja vjerojatno će nasilje smatrati učinkovitim načinom rješavanja problema. Postoji mogućnost da budu nasilni prema svojoj djeci koja će se tim obrascem ponašanja koristiti u interakciji s vršnjacima. Stvaranjem ugodnoga razrednog ozračja potičemo učenike na društveno prihvatljiva ponašanja. Učitelji svojim primjerom trebaju usmjeravati učenike te dosljednim provođenjem pravila i razgovorom osiguravati pozitivna mišljenja i osjećaje (Brajša-Žganec, Kotrla-Topić i Raboteg-Šarić, 2009; Bilić i Zloković, 2004).

U prvom poglavlju navest ću definicije i teorije nasilja. Zatim slijedi pregled vrsta nasilja. U trećem i četvrtom poglavlju govorit ću o nasilju u svijetu te u Hrvatskoj. Nadalje, dotaknut ću se nasilnog ponašanja s obzirom na razliku među spolovima i prevenciju nasilja među učenicima. Ulogu škole i učitelja u prevenciji nasilja navodim u zadnjem poglavlju. Vrlo je važno razumjeti nasilje kako bismo ga onda mogli i spriječiti.

## O NASILJU

### *Definiranje nasilja*

Nasilje postoji od kada postoje i ljudi, iznimno je rašireno u društvu te se kao društvena pojava definira na različite načine. Dominacija igra bitnu ulogu u nasilju jer je upravo ona glavna karakteristika inteligentnih vrsta koje se trude biti nadmoćni nad drugima ili pojedincem (Žilić i Janković, 2016). Prema Vrgoču (1999) cilj nasilja je kontrolirati drugoga uporabom moći kojoj sami određujemo intenzitet. Nadalje, isti autor ističe kako je karakteristična uporaba sile ili nekoga drugog čina zbog toga što je nasilje potaknuto ljutnjom, bijesom, neprijateljstvom i nezadovoljstvom koje se pojavilo u čovjeku kao odgovor na njegovo emocionalno stanje. Klarić (2014) smatra kako je nasilju kao fenomenu teško odrediti jasnu definiciju, ali je temelj nasilja utjecaj sile jedne strane na drugu. Trajna izloženost i namjerni nasilni postupci koji mogu biti jasno uočljivi (masnice, rane) ili teže primjetni (emocionalna bol, ozljede organa) također se ističu pri definiranju nasilja.

Svima im je jednako isticanje štete nanesene djetetu koja dovodi do zanemarivanja psiholoških odnosno fizičkih potreba. Nasilje ne mora biti učestalo, no postoje oblici nasilja gdje jedan čin može ostaviti posljedice za cijeli život. Važno je istaknuti da postoje različite definicije nasilja: medicinske, pravne, znanstvene (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012).

Definicija koju navode Bilić i suradnici (2012, str. 2) prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji, nasilje određuje kao: „Svaki oblik tjelesnoga i/ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja i nemarnog postupanja ili iskorištavanja djece, što rezultira stvarnom ili potencijalnom opasnosti za djetetovo zdravlje, preživljavanje, razvoj ili dostojanstvo u kontekstu odnosa odgovornosti, povjerenja i moći.“

Autorice Bilić i Zloković (2004, str. 20) navode da je za zdrav i normalan razvoj djeteta vrlo bitno da se ne pojavi nemoralno i neprimjereno ponašanje jer ono sprječava razvoj sposobnosti koje omogućuju normalno funkcioniranje u okolini u kojoj djeca borave. Također navode definiciju zlostavljanja djeteta:

„Bilo kakva neposredna trauma ili posredna izloženost nasilju, ponajprije onome u obitelji, smatra se zlostavljanjem.“

Morosini-Turčinović (2008) navodi kako se u literaturi često javljaju razni pojmovi za nasilje pa tako možemo naići i na agresivnost, zlostavljanje i prisilu. Iako srodni, važno je uvidjeti razliku. Agresivnost je objašnjena kao ponašanje koje daje štetan podražaj drugom biću. Zlostavljanje kao ponašanje ima namjeru psihički ili fizički ozlijediti osobu te traje duže



i iskazuje veliku nadmoć. Prisila je nasilje koje ima namjeru ozlijediti, ali ima i instrumentalni cilj te rezultira korištenjem fizičke sile.

### *Teorije nasilja*

Bilić (1999; prema Žilić i Janković, 2016) ističe četiri najznačajnije teorije nasilja: instinktivistička teorija, teorija socijalnog učenja, kognitivne teorije i biološke teorije. Za instinktivističku teoriju navodi kako je instinkt vrlo jak i vjerodostojan pokretač bioloških procesa u čovjeku te kao rezultat izlazi agresivnost. U ovoj su teoriji prisutne tri struje:

1. Psihoanalitička struja kojoj je začetnik Sigmund Freud. On smatra kako je ponašanje određeno dvama glavnim instinktima, nagonom života i nagonom smrti. Ta dva nagona su prema Bilić (1999; prema Žilić i Janković, 2016) u neprestanom sukobu gdje prevlast nagona života rezultira agresivnosti prema drugim osobama, a dominacija nagona smrti aktivira autoagresiju.
2. Frommova struja govori o agresivnosti kojoj je cilj nanošenje štete drugom pojedincu, ali je dijeli na benignu i malignu. Prema Frommu (1984; prema Žilić i Janković, 2016) s benignom agresivnosti se rađamo i pojavljuje se kao obrambeni mehanizam, dok maligna utječe loše i na nasilnika i na žrtvu.
3. Etološka teorija agresivnosti prema Lorenzu (1966; prema Žilić i Janković, 2016) smatra kako je agresija urođena i dobra te služi za opstanak pojedinca, ali može imati i negativne strane.

Bandura (1982; prema Žilić i Janković, 2016) teoriju socijalnog učenja definira kao izravno i neizravno primanje agresije. Neizravna se agresija stječe oponašanjem agresivnog ponašanja dok se izravna cijeni kao dobar čin.

O teorijama kognitivnog učenja, prema Dodgeu i Huesmannu, Žilić i Janković navode (Žilić i Janković, 2016; prema Dodgeu, 1986 i Huesmannu, 1988) nemogućnost otkrivanja uzroka pojava agresivnih reakcija.

Biološka teorija svoju je definiciju pronašla u samoj fizionomiji čovjeka gdje se agresija može javiti kao odgovor na negativne emocije neke druge osobe koja nam je bliska (Žilić i Janković, 2016).

## VRSTE NASILJA

Prema autorici Gordani Bujišić (2005) postoje četiri osnovne vrste zlostavljanja djeteta:

- tjelesno zlostavljanje
- emocionalno zlostavljanje
- zanemarivanje
- spolno zlostavljanje
- izrabljivanje djeteta radom ili aktivnostima koje drugima donose korist.

### *Obilježja tjelesnog zlostavljanja*

Cicchietti (1997; prema Bilić i Zloković, 2004) smatra da su posljedice ostvarivanja discipline djeteta nenamjerno ili nesvjesno zlostavljanje na neprikladan način s obzirom na djetetovu starost i fizički razvoj.

Benokraitis (2002; prema Bilić i Zloković, 2004) objašnjava fizičko nasilje ograničavanjem jela i pića, izlaganjem djeteta mračnim i nelagodnim prostorijama, uskraćivanjem mirnog sna i oštećivanjem osobnih ili zajedničkih stvari.

Za tjelesno se zlostavljanje često traži opravdanje jer mnogi roditelji smatraju kako je to učinkovita odgojna mjera, odnosno kvalitetan način učenja djeteta lijepom ponašanju. Autorice Bilić i Zloković (2004) navode da se tjelesno zlostavljanje može očitovati na mnogo načina, a to su: guranje, udaranje šakama, nogama ili predmetima, ozljeđivanje vrućim predmetima, grebanje i razni drugi okrutni načini ranjavanja djeteta. Također, ako roditelji svjesno ne pružaju potrebnu tjelesnu, zdravstvenu ili psihološku pomoć smatra se da zlostavljaju dijete.

Tjelesni je oblik nasilja najpoznatiji jer se najlakše primjećuje zbog posljedica koje su jasno vidljive, no treba razlikovati tjelesno kažnjavanje od tjelesnog zlostavljanja. Prema Bujišić (2005) cilj tjelesnog kažnjavanja je nanijeti tjelesnu bol, ali ne i ozljedu, u svrhu reguliranja i popravljavanja lošeg ponašanja. Kažnjavanju se vrlo lako može pojačati jačina izvođenja te ono može prerasti u zlostavljanje. Upravo je u intenzitetu agresije razlika između zlostavljanja i kažnjavanja.

Tjelesno se kažnjavanje javlja kao instinktivna i nepromišljena reakcija roditelja na osjećaj ljutne i bijesa koji je prisutan u njima, a manifestira se udaranjem, bacanjem ili guranjem djeteta. Tjelesno zlostavljanje može prouzročiti štetne i ozbiljne posljedice za dijete,

posebice ako je dijete dugotrajno izloženo nasilju. Djeca kao djeca, uvijek su aktivna i normalno je da imaju modrice i ozljede po tijelu od svakodnevnih aktivnosti, igre te ne trebamo svaku modricu odmah gledati kao rezultat nasilja, no uvijek možemo obratiti pozornost na mjesto nastanka modrica. Modrice koje su nastale kao posljedica dječje igre, uglavnom se nalaze na mjestima poput koljena i laktova i one još nisu razlog za intervenciju, ali ako modrice primijetimo na ostatku tijela, na neuobičajenim mjestima kojima nije uzrok dječja igra, zasigurno ih treba promatrati kao mogući oblik zlostavljanja. Te se modrice mogu nalaziti po licu, trbuhu ili mogu biti rane od opušaka ili nekih oštrih predmeta. Osim vidljivih rana koje povezujemo s tjelesnim zlostavljanjem djeteta, postoje i one nevidljive koje su puno snažnije i ostavljaju veće posljedice na psihološki razvoj kod djece. Kod zlostavljane djece pojavljuje se osjećaj manje vrijednosti, postaju pasivni ili čak agresivni jer drukčije ne znaju te počinju zanemarivati događaje oko sebe. Na tjelesno zlostavljanje djece mogu upućivati razni obiteljski problemi, nedostatak znanja o odgoju, odnosno neobrazovanost roditelja, ali i način odgoja u nekim kulturama koji prihvaća tjelesno nasilje prema ženama i djeci kao uspješnu metodu (Bilić i Zloković, 2004). Istraživanja su pokazala kako djeca koja su fizički zlostavljana, češće rješenje problema pronalaze u alkoholu i drogi, a odlazak kući nakon škole vješto izbjegavaju. Roditelji svoju ljutnu i bijes teško ili nikako ne znaju smiriti pa svoju nadmoć iskoriste u obliku zlostavljanja (Singer, Grozdanić, Ljubin, Mikšaj-Todorović, 2005). Bilić i Zloković (2004), kao jasno upozorenje na mogućnost fizičkog nasilja, također navode česte dječje izgovore o neodlasku kući. Najčešće svoje nerado odlazanje kući pravdaju time što u kući nema nikoga ili da čekaju prijatelja. Na taj način ujedno pokušavaju objasniti svoje nezadovoljstvo koje im pruža dom, jer bi dom trebao pružati toplinu, a oni ga izbjegavaju kakvi god vremenski uvjeti i situacije bile.

Kao česta ponašanja kod djece koja su tjelesno zlostavljana, Bilić i Zloković (2004) navode sljedeće:

- strah od starijih ili druge djece
- nervoza koja se javlja u prisustvu starijih
- oprez u neprestanom iščekivanju nečega lošeg
- otpor prema starijima ili čak vršnjacima koji se javlja u obliku verbalne ili fizičke agresije
- noćne more
- anksioznost ili depresija
- nasilje nad životinjama.

Dijete koje je fizički zlostavljano često nema dobar uspjeh u školi ili mu se uspjeh naglo pogorša zbog toga što mu se teško usredotočiti na rad. Česte su i nagle promjene u ponašanju i reagiranju na određene situacije u kojima se osjećaju ugroženo te se nerado odijevaju u kratku odjeću.

Field (2004) ističe kako je nasilništvo toliko jako rasprostranjeno da neke škole imaju naoružane zaštitare, videonadzore te detektore metala jer je oružje sveprisutno. Isto tako navodi ponašanja po kojima bismo mogli prepoznati nasilnike:

- udaranje šakama i nogama
- krađa stvari drugih učenika ili pojedinca koji je žrtva
- izmicanje stolca kada drugi učenik želi sjesti na njega
- povlačenje za kosu
- gađanje žrtve pernicom, gunicom, olovkama.

Vrlo je važno znati razliku između zaštitnih ograničenja odnosno brzih reakcija roditelja na potencijalnu opasnost za dijete i nasilja. To su situacije gdje, ako roditelj nema naglu reakciju podizanja, hvata ili slično, može doći do opasnih posljedica (Bilić i sur., 2012).

Također je važno oslušivati svoje dijete, promatrati kako reagira na dobre ili loše situacije kojima je izloženo te ga naučiti pravim vrijednostima kako bi i ono samo donosilo dobre odluke. Disciplina i kažnjavanje ne vode istom cilju. Disciplina podrazumijeva poučavanje koje je iznimno bitno za djetetov razvoj jer ona postavlja granice prihvatljivoga, ali i neprihvatljivog ponašanja. Izrazito je važno roditelje usmjeriti k ispravljanju postupaka i njihovoj prevenciji kako bi mogli utjecati na ponašanje svoje djece. Kako bismo usmjerili obitelj, koja ima glavnu ulogu u formiranju djeteta, pa tako i širu zajednicu, važno je učenjem ostvariti pozitivnu disciplinu koja upućuje na prihvatljivo, odnosno neprihvatljivo ponašanje. Imati glavnu ulogu u životu djeteta, biti dobar roditelj, nije lak zadatak i upravo se zato ta vještina neprestano treba nadograđivati. Osim dobrih i kvalitetnih disciplinskih postupaka, nažalost, uvijek ima roditelja koji se koriste neprihvatljivim odgojnim postupcima koji rezultiraju udarcima, prijetnjama i oduzimanjem prava bez valjanog obrazloženja. Takvi postupci nerijetko djecu čine marionetama gdje je dijete primorano prihvatiti krive postupke samo kako više ne bi osjetilo bol (Bilić i sur., 2012).

Nanošenje tjelesnih ozljeda prisutno je i u školama i to u zabrinjavajućim razmjerima. Iako nasilje u školi osuđuje društvo i stručni ljudi koji su u njoj zaposleni, ono se još uvijek pojavljuje u prevelikoj mjeri. Odrasle osobe, u školi učitelji i profesori, žele istaknuti svoju moć, često lošim odabirom odgojnih postupaka. Žele uskladiti ponašanje djece s onim koje

oni sami očekuju, a radi neznanja ili nemara koriste udarce, povlačenje za uši ili čupanje kose, štipanje. Iako se pak događaju i situacije gdje je učitelj primoran upotrijebiti minimalnu silu kako bi zaštitio ostale učenike zbog nasilnog ponašanja pojedinaca (Bilić i sur., 2012).

#### *Obilježja psihološkog zlostavljanja*

Iako nema vidljivih znakova kao kod fizičkog zlostavljanja, svima nam je poznato da neprestana i pretjerana kontrola kao i ograničenje kretanja, razgovora i ostalih oblika socijalne interakcije izaziva u svima nama emocionalnu traumu. Psihološko maltretiranje, koje još možemo nazvati i emocionalnim zlostavljanjem djeteta, proizlazi iz ravnodušnosti i nezainteresiranosti, ali i ponižavanja, grubog ponašanja i netrpeljivosti u djetetovom prisustvu. Dijete koje je psihički maltretirano lošijeg je zdravlja, smanjena mu je energija te je uglavnom usamljeno. Velike su krajnosti u ponašanju, podcjenjuju sami sebe, imaju nisko samopouzdanje, skloni su nanošenju boli životinjama, skrivaju ili nemaju pozitivne emocije te nam daju, na različite načine, znakove da im nedostaje toplina i ljubav (Bilić i Zloković, 2004). Autorice također navode i druge probleme koji mogu biti znak emocionalnog zlostavljanja:

- nepoželjnost u vršnjačkoj skupini
- problemi sa školskim obvezama
- neprilagođeno odnošenje prema drugoj djeci
- ponašanje kojim uništava sebe ili okolinu
- problemi s govorom
- učestalo govorenje neistine.

Iako postoje mnogi oblici i vrste u kojima se psihičko zlostavljanje pojavljuje, sve imaju isti učinak na djetetov razvitak. Kao i kod tjelesnog zlostavljanja, posljedice mogu biti doživotne, a ako se na vrijeme reagira, dijete možemo i spasiti. Uz ljutnju, agresivnost, nisko poštovanje prema sebi koje prerasta u srednjem djetinjstvu u povlačenja iz okoline ili više razine agresije, pojavljuje se i izostanak u užiticima, pesimističan pogled u budućnost, ali i depresija. Depresija je uzrok djetetovim lošim ocjenama, nemaru, kašnjenju, a rješenje problema pronalaze u drogi i alkoholu (Bilić i sur., 2012).

#### *Obilježja seksualnog zlostavljanja*

Prema Benokraitisu (2002; prema Bilić i Zloković, 2004) seksualnim zlostavljanjem se smatraju radnje u kojima odrasla osoba dijete nagovara ili prisiljava na sudjelovanje u

nekoj seksualnoj aktivnosti, koja također radi zadovoljavanja svojih seksualnih potreba ili radi financijskih interesa nagovara na spolni čin.

Seksualno se zlostavljanje prepoznaje u psihološkim promjenama kod djeteta za vrijeme boravka u školi, tijekom slobodnog vremena, u odnosima s ostalim učenicima, prijateljima kao i s roditeljima i ostalim odraslim osobama s kojima dolazi u kontakt. Bilić i Zloković (2004) navode najčešće vrste seksualnog zlostavljanja: prisiljavanje na spolni odnos, milovanje spolnih organa, oralni ili analni odnos, prisustvovanje ili sudjelovanje u masturbiranju odrasle osobe, izlaganje pornografskim snimkama ili sadržajima i slično. Dijete koje je pretrpjelo bilo koji od navedenih oblika seksualnog zlostavljanja, može i vrlo vjerojatno hoće, mijenjati svoje ponašanje češće na lošije. Posljedice zlostavljanja očituju se u češćim izostancima iz škole, čestim laganjem, izbjegavanjem kontakata s učenicima i odraslim osobama. U nekim se slučajevima također može pojaviti i često obolijevanje djeteta što bi moglo biti prouzročeno psihičkim stanjem nakon seksualnog zlostavljanja. Ako primijetimo da dijete dolazi u školu ranije i odlazi kasnije, možemo naslutiti djetetovo nezadovoljstvo, odnosno to može biti jasan znak neke od ovih vrsta seksualnog zlostavljanja. Zbog djetetovog čestog izbjivanja iz kuće, naslućujemo da problem dolazi iz okruženja u kojem se nalazi dok je izvan škole, a to je vjerojatno obiteljsko okruženje, susjedstvo ili slično. Djeci je lako pristupiti jer nemaju dovoljno iskustva, a zlostavljači to vješto koriste i prilaze im na prijateljski način (Bilić i Zloković, 2004).

Povjerenje između roditelja i djeteta važno je u odrastanju djeteta u kvalitetnu osobu. Postoje roditelji koji to povjerenje iskoriste na krive načine, odnosno seksualnim zlostavljanjem. Često ljudi nisu ni sami sigurni koja je definicija incesta, pa tako pronalaze opravdanje za različite odnose koji nisu uključivali penetraciju. Incest uključuje bilo koji fizički kontakt koji uzbuđuje osobu koja zlostavlja. Napadač može biti i član šireg kruga obitelji, a ne samo roditelj. Glavni ključ incesta je tajna, no taj ključ ne otvara ni jedna vrata. O incestu se mora razgovarati i dati ljudima do znanja da nije sramota, nego vrsta poremećaja koji možemo spriječiti ako na vrijeme reagiramo (Forward i Buck, 2002).

Kao što svaki oblik zlostavljanja ostavlja posljedice, tako i seksualno zlostavljanje nije ni po čemu drukčije. Naprotiv, tome je obliku zlostavljanja potrebno pažljivo prići i obratiti posebnu pozornost na nj jer su posljedice trajne, jako duboke i teške. Treba uzeti u obzir to da neprepoznavanje simptoma seksualno zlostavljanog djeteta u krajnjem i najgorem ishodu može dovesti do smrti djeteta. Seksualno zlostavljanje nalazimo u svim skupinama kojima smo okruženi, vjerskim, kulturnim, profesionalnim ili neprofesionalnim (Bilić, 2018).

## *Zanemarivanje*

Baćan (2006; prema Bilić i sur, 2012) definira zanemarivanja kao uskraćivanje djetetovih potreba koje mogu utjecati na njegov tjelesni i psihički razvoj te navodi da granica početka zanemarivanja često nije lako prepoznatljiva.

Zanemarivanje djeteta je propuštanje prepoznavanja osnovnih djetetovih potreba. O tome možemo govoriti tek kada je djetetovo zdravlje ugroženo kao i njegov zdrav razvoj i psihosocijalna ravnoteža (Ajduković i Pećnik, 1994).

Roditelji se često opravdavaju poslovnim obvezama kao glavnim uzrokom zanemarivanja djeteta pa nam se takvo predstavljanje okolnosti katkad čini opravdano, iako je činjenica da je dijete zanemareno jer se roditelji ne brinu (Bilić i Zloković, 2004).

Od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanje obuhvaća od 35 do 65 % djece, a najveći broj zanemarene djece su ona mlađa od tri godine. Zbog nepružanja odgovarajuće pomoći, nebrige o zdravlju i utapanja, 40 % smrtnih ishoda prouzročeno je zanemarivanjem i zlostavljanjem. Zanemarivana djeca vrlo su često izložena i ostalim vrstama zlostavljanja poput seksualnoga i emocionalnog (Bilić i sur., 2012).

Jedan od najvećih uzroka zanemarivanja djeteta je kvaliteta odnosa roditelja s djetetom, ali i obrnuto, djeteta s roditeljima, jer svojim osobinama znatno pridonose narušavanju međusobnih odnosa. Za roditelja koji svako dijete tretira na isti način, ne možemo reći da je dobar roditelj jer su potrebe i mogućnosti svakog djeteta različite. Djetetu se treba pristupati tako da se osluškuju njegove potrebe i da ga se u skladu s time odgaja. Osobe čiji roditelji nisu znali prepoznati njihove potrebe, teže prepoznaju potrebe vlastite djece što može prouzročiti probleme. Važno je znati razgraničiti koje se potrebe djeteta ne trebaju nužno zadovoljiti u svrhu učenja samostalnosti djeteta te njegovog boljeg nošenja s teškoćama u budućem životu, a čije nezadovoljavanje, ako je dugotrajno ili se često ponavlja, prelazi u zanemarivanje. Prema istraživanjima provedenima u Americi, zlostavljanja djece su se smanjila u posljednjih desetak godina za 20 %. Postotak zanemarivanja je i dalje vrlo visok te je zabilježen pad od samo 7 % (Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, 2008).

Bilić i suradnici navode nekoliko oblika zanemarivanja: fizičko, emocionalno, obrazovno te medicinsko ili zdravstveno.

Fizičko se zanemarivanje definira kao nezadovoljavanje minimalnih fizičkih potreba djeteta poput raznolike prehrane, prikladne odjeće prema godišnjem dobu, zaštite od roditelja te primjerenoga i sigurnog smještaja. U novije vrijeme, okolinski čimbenici također se smatraju važnim uzrokom zanemarivanja djece. Svakodnevne situacije kao nekorištenje

pojasa za djecu tijekom vožnje, prisustvo djece u pušačkim prostorima, život u kriminalno opasnoj sredini, nenošenje kacige i štitnika u vožnji biciklom, dostupnost lijekova djeci, neograđene stepenice, upućuju na potencijalno zanemarivanje. Loša osobna higijena, neuhranjenost, premala ili poderana odjeća i obuća, djetetovo ponavljanje da se osjeća usamljeno i da se kod kuće nema tko brinuti za njega, pokazivači su, ako se pojavljuju kontinuirano, da je riječ o fizičkom zanemarivanju (Bilić i sur., 2012)

Emocionalno zanemarivanje se definira kao nezadovoljavanje minimalnih emocionalnih potreba djeteta. Kada je djetetu potrebna pomoć roditelja, oni ga odbacuju, a ljudi često ne shvaćaju koliko je to opasno za dijete jer nema vidljivih znakova poput tjelesnog zanemarivanja. Emocionalno zanemarivanje obuhvaća manjak pažnje, brige, topline, ljubavi i kontakta s ostalom djecom izvan kuće. Osobine koje prevladavaju kod emotivno zanemarene djece jesu nisko samopouzdanje, sramežljivost, usamljenost, ali i agresivnost i delikventno ponašanje kojim skreću pozornost na sebe jer im roditelji to ne pružaju (Bilić i sur., 2012).

Obrazovno zanemarivanje se definira kao izostanak pomoći i potpore te poticanja tijekom školovanja, ali i izostanka pomoći pri učenju, opreme za školovanje te neprisustvo na roditeljskim sastancima. Zanemarivanje djetetova obrazovanja najčešće se pojavljuje kod roditelja koji su socijalno ugroženi odnosno obrazovanje ne smatraju važnim ili kod psihički bolesnih roditelja. Takvim ponašanjem roditelji daju djeci do znanja da je njihov odlazak u školu gubitak vremena te da bi vrijeme provedeno u školi mogli i trebali provesti radeći i financijski doprinoseći obitelji. Nastavnici, razrednici i stručna služba trebaju surađivati kako bi se na vrijeme prepoznalo je li riječ o konstantnim izostancima, neuspjehu i kašnjenju koji upućuju na zanemarivanje (Bilić i sur., 2012).

Medicinsko ili zdravstveno zanemarivanje definira se kao roditeljska nebriga o djetetovoj zdravstvenoj zaštiti, o redovitim cijepljenjima i sistematskim pregledima te odlaganju na potrebne medicinske zahvate. Medicinsko zanemarivanje započinje već u trudnoći kada majka odbija savjete stručnjaka i tako ugrožava pravilan razvoj djeteta. Liječnici školske medicine i pedijatri mogu posumnjati na zanemarivanje jer imaju uvid u dokumentaciju o obveznim pregledima i cjepivima koje dijete mora primiti. Neliječene kronične bolesti i upale, neliječeni prijelomi, inficirane rane i oralna nehigijena mogu upućivati na moguće medicinsko zanemarivanje (Bilić i sur., 2012).



### *Obilježja djetetova izrabljivanja radom*

Česta su pojava iskorištavanja djece radom ili ostale aktivnosti koje ljudima donose određenu dobrobit ili korist te se u svijetu pojavljuju različiti načini iskorištavanja. Među starijim načinima koji se najviše koriste je izrabljivanje djeteta prošenjem na mjestima gdje prolazi velik broj ljudi i na kojima ih se kontrolira i nadgleda te im se na kraju dana oduzima skupljen novac. Novija vrsta izrabljivanja djece pojavljuje se u zemljama u razvoju gdje tvrtke zapošljavaju djecu kao jeftinu radnu snagu, katkad i mlađu od deset godina, u nadi za većom zaradom (Bilić i sur., 2012).

## POVIJESNI PREGLED POJAVNOSTI NASILJA

### *Povijest nasilja u obitelji*

Povijest nam govori o raznim tjelesnim, emocionalnim zlostavljanjima i iskorištavanjima djece. Tjelesna kažnjavanja koja su često prelazila u zlostavljanja, godinama su služila za uvođenje discipline i nasilno utvrđivanje moralnih i odgojnih vrijednosti. Emocionalno zlostavljanje i iskorištavanje djece bili su uobičajena pojava u prošlosti. U prošlosti su roditelji imali veliku kontrolu i utjecaj nad djecom pa su ih iskorištavali na razne načine u svrhu materijalne dobiti. Djeca su se smatrala određenom vrstom bogatstva odnosno imovinom (Tomison, 2001).

Nadalje, u staroj Grčkoj djecu su odgajali nemilosrdnim metodama, primjerice u drevnoj Sparti dječaci su bili izlagani hladnoći, bolovima, gladi i žeđi te su od najranijih dana tretirani kao vojnici koji su se međusobno borili i tako su jačali za dan kada će potpuno moći služiti svojoj državi. Starogrčka vjerovanja su izlagala djecu opasnostima, izgladnelosti stavljajući tako njihovu sudbinu u ruke bogova, a oni koji bi preživjeli smatrani su odabranima za buduće vojskovođe, državnike i slično (Zaninović, 2008).

U starom je Rimu vladao sličan, okrutan način. Otac je imao apsolutnu moć nad životom i smrti djeteta te je mogao odlučiti u bilo kojem trenutku hoće li ga osakatiti ili čak i ubiti ako bi ono imalo fizičke mane i nedostatke (Bilić i sur., 2012).

Henry Dwight Chapin je u 20. stoljeću pisao o smještanju djece u razne institucije tijekom prve godine života i to djece koja su pretrpjela fizičko i emocionalno zlostavljanje i zanemarivanje. Zanimljivo u njegovim zapisima je to da su djeca u tim institucijama umirala u velikim broju unatoč poboljšanju brige, prehrane i higijene te suzbijanju i slabijem razvoju infekcija. Osim velikog postotka umiranja, djeca su imala ozbiljne probleme u socijalnom razvoju, ponašanju i kontroliranju emocija. Pedijatar Dwight Chapin je zaključio da je uzrok velikoj smrtnosti i problemima nedostatak majke te je djecu u SAD-u počeo davati na usvajanje u udomiteljske obitelji, što se pokazalo vrlo korisnim (Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, 2008).

Bilić i suradnici (2012) navode dvije vrste usmrćivanja djeteta:

- pasivno usmrćivanje – neprovođenje potrebne higijenske brige, nepodvezanosti pupka, nečišćenje respiratornog trakta i slično, ali i nemar u hranjenju djeteta i izlaganje djeteta hladnoći
- aktivno usmrćivanje – događa se nasilničkim ponašanjem, gušenjem, davljenjem,

bacanjem ili udaranjem djeteta zbog čega dolazi do smrti bebe.

Razni drugi okrutni načini usmrćivanja djece provodili su se još u prošlosti. U Japanu su novorođena djeca ubijana gušenjem, u Kini su novorođenčad utapali u kantama s vodom, dok su u Indiji posude punili s mlijekom pa ih u njima utapali (Milner, Robertson i Rogers, 1990).

Djeca su se ubijala zbog praznovjerja, neimaštine, neznanja ili zbog toga što su rođena s određenim manama. Roditelji su se koristili okrutnim metodama ubijanja djece, a jedna je od njih bila napuštanje djeteta te ostavljanje da umre od izgladnelosti ili životinjskog napada. Slaba i neplanirana djeca bila su najugroženija skupina (Bilić i sur., 2012).

Ubijanje djece zbog toga što su ih zaposjeli zli duhovi bilo je najviše prisutno u Africi. U Nigeriji su tako zbog praznovjerja zakapali živu djecu ako bi njihove majke umrle pri porodu. Osim praznovjerja vrlo čest uzrok smrti bilo je i neznanje, primjerice, uranjanje djece u hladnu vodu kako bi ojačala (Bilić i sur., 2012).

Prvi postupak kojim se djecu pokušalo zaštititi pojavio se u Engleskoj u 16. stoljeću u obliku zakona koji je štitiio dječake samo od prisilnoga spolnog odnosa, a žensku djecu mlađu od deset godina od silovanja. Tek četiri stoljeća kasnije, 1920. godine, zlostavljanje se definiralo kao zločin i taj se zakon zadržao i aktivan je i danas. Pedeset godina kasnije u javnosti se počinje raspravljati o spolnom zlostavljanju djece i otkriva se da ono najčešće potiče iz obitelji (Bilić i sur., 2012).

Tomison (2001) govori o izrabljivanju djece u zapadnom svijetu, najčešće u Engleskoj i Americi gdje su se djeca iskorištavala za ostvarenje profita u doba industrijalizacije. Djeca su bila zapošljavana u raznim tvornicama, rudnicima i mlinovima gdje im je radno vrijeme bilo i po šesnaest sati dnevno. Bila su neuhranjena i prisiljavana na rad uz primjenu fizičke sile.

### *Povijest nasilja u školama*

Najučestalije nasilje nad djecom koje se vršilo u odgojne svrhe bilo je tjelesno. Ono se pojavljuje u počecima školstva, a djecu su kažnjavali i zlostavljali u zemljama poput Egipta, Rima i Grčke. U spartanskim školama nasilje se smatra kao sredstvo za izgradnju volje i tjelesne snage. Djeci je sloboda bila oduzeta uz izjavu *Magister dixit* što znači da je učitelj rekao, a u današnje vrijeme je to vrsta emocionalnog kažnjavanja (Bilić i sur., 2012).

U norveškim školama bilo je uobičajeno zanemarivanje i izbjegavanje razgovora o nasilju i žrtvama pa su se time više bavili mediji i roditelji. Kraj takvog odnosa prema nasilju i

žrtvama potaknuo je događaj iz 1982. godine kada su mediji objavili smrt trojice dječaka u dobi od deset do četrnaest godina koji su počinili samoubojstvo zbog nasilja koje su vršnjaci vršili nad njima. Tek u jesen, godinu dana poslije tog događaja, nelagoda koja se pojavila među ljudima i u medijima bila je toliko jaka da je Ministarstvo obrazovanja odlučilo pokrenuti kampanju za rješavanje problema prouzročenih nasiljem (Olweus, 1998).

Najbolji način da se djecu nauči discipliniranosti, da se spriječe kršenja pravila i poštuje autoritet, ali i izgradnja osobnosti, jest tjelesno kažnjavanje koje je bilo prisutno u školama diljem svijeta. Tjelesno kažnjavanje je obuhvaćalo metode poput udaraca granom, štapom, remenom, knjigama, rukama, uranjanja glave u posudu s hladom vodom te stajanja ispred stupa sramote kako bi svi mogli vidjeti djetetov prijestup i dovesti ga do javnog sramoćenja (Bilić i sur., 2012).

Malo je podataka o tjelesnom kažnjavanju učenika u školi, no postoji šokantna statistika učitelja Haberlea o tjelesnom kažnjavanju koje je on osobno provodio za vrijeme svog pedesetogodišnjeg rada tako da je učenicima podijelio:

- 1 115 800 udaraca šakom u glavu
- 911 527 batina
- 136 715 udaraca po dlanu
- 124 010 šiba
- 22 763 udaraca knjigama
- 20 989 pljuski rukom/ravnalom
- 10 235 udaraca po usni
- 7 805 zaušnica (Tauš i Munjiza, 2006; prema Bilić i sur., 2012).

Među prvima koji je 1899. godine prepoznao zastrašujuće i velike brojke tjelesnog kažnjavanja djece bio je pruski ministar kulture te je donio proglas kojim je zahtijevao smanjivanje tjelesnog maltretiranja koje je već prelazilo u zlostavljanje (Singer, Mikšaj-Todorović i Poldrugáč, 1985).

Svega tridesetak godina nakon toga, dolazi do pojave fašizma u Italiji i Njemačkoj gdje se opet uvodi tjelesno kažnjavanje u škole u svrhu buđenja nacionalne svijesti i ljubavi prema domovini. Javna osuda i zabrane tjelesnog kažnjavanja pojavljuju se krajem dvadesetog stoljeća i u tome je prednjačila Švedska koja je potaknula ostale skandinavske zemlje poput Norveške i Danske da se povedu za njom (Zaninović, 1988: prema Bilić i sur., 2012).

## KAZNENE MJERE U ŠKOLAMA REPUBLIKE HRVATSKE

Kao i u svijetu, i u hrvatskim se školama dugo provodio odgoj tjelesnim kažnjavanjem sa svrhom uvođenja strahopoštovanja i nametanja autoriteta da se jasno pokaže koga učenici moraju slušati (Munjiza, 2009; prema Bilić i sur., 2012).

U Sramotnoj knjizi od 1857. do 1893. godine postoje zanimljivi primjeri discipline kojom su učenici tretirani, a izrečeni su u stupnjevima kažnjavanja. Teži prijestupnici kažnjavali su se šibama, što je trajalo sve do kraja dvadesetog stoljeća, pa čak i školskim zatvorom, dok su lakši prijestupnici kažnjavani upisom u knjigu.

Kaznu upisa u Sramotnu knjigu dobivali su učenici koji su:

- bili istaknuti nemarom za razliku od drugih učenika
- trčali po školi i stvarali nered, vikali po hodnicima
- šaputali i nisu pratili nastavu
- kleli
- izostajali iz škole.

Kaznu udarcima šibom dobivali su učenici koji su:

- učitelju izgovorili teške kletve psujući Boga
- bježali iz zatvora
- činili sramotna djela
- izgovarali uvrede prema hrvatskom banu.

Kaznu školskog zatvora, koja je ujedno bila i najteža, dobivali su učenici koji su:

- pljuvali kroz prozor za vrijeme prolaska najvećeg broja ljudi
- nedolično se ponašali u školi ili na školskom dvorištu tako što su radili štetu na školskoj i tuđoj imovini (Miljković, 2009; prema Bilić i sur., 2012).

U Školskom nastavnom redu 1889. godine navedene su odgojne metode te su uvedene u udžbenike, didaktike, metodike i u školske pravilnike, a navedene metode dijele se na dva oblika:

Stroži oblici:

- ograničavanje duševne bezbrižnosti
- ograničavanje neophodnih sredstava (hrana, novac)
- ograničavanje kretanja (školski zatvor).

Izrazito strogi oblici:

- stajanje s rukama u zraku na mjestu ili pokraj klupe

- sjedenje u posebno odabranim klupama za loše vladanje (magareće klupe)
- stajanje na jednoj nozi ili klečanje na sitnim krutim predmetima (kukuruzu)
- tjelesno kažnjavanje za najveće prijestupnike
- privremeno isključivanje iz škole (Munjiza, 2009; prema Bilić i sur., 2012).

Sve do 20. stoljeća hrvatski su učitelji primjenjivali kažnjavanje učenika. Zbog lijenosti, nepažljivosti i neprihvatljivog ponašanja kažnjavali su šibom, dok su veće probleme kažnjavali udarcima. Učitelji koji nisu imali odgovarajuće znanje za uspješan odgoj učenika, nalazili su opravdanja u tjelesnom kažnjavanju i smatrali da je upravo to najbolje rješenje jer ne zahtijeva puno pedagoškog truda i ne oduzima puno vremena. Učenik bi bio kažnjen odmah po počinjenju prekršaja, a učitelj bi tako trenirao strogoću i disciplinu (Munjiza, 2009; prema Bilić i sur., 2012).

## NASILNO PONAŠANJE

### *Vršnjačko nasilje u školi*

Definicija vršnjačkog nasilja ističe oblik agresivnog ponašanja gdje dijete nasilnik posjeduje veću moć nad djetetom žrtvom gdje je takvo ponašanje u kontinuitetu (Rigby, 2002; prema Velki i Vrdoljak, 2013). Stručnjaci koji se bave obrazovanjem, posljednjih godina stavljaju vršnjačko nasilje u središte pozornosti. Ako se ne poduzmu potrebne mjere, postoji velika vjerojatnost za ugrožavanje djetetovog tjelesnoga i mentalnog zdravlja. Posljedice nasilja su te da zlostavljana djeca često bivaju odbačena od drugih učenika, udaljavaju se od učitelja, a to je sve popraćeno anksioznošću, depresivnošću i usamljenošću (Marušić i Pavin Ivanec, 2008).

Posljedice vršnjačkog nasilja mogu biti kratkoročne i dugoročne:

- kratkoročne – proživljavaju se tijekom nasilja i u kraćem vremenu nakon nasilja
- dugoročne – proživljavaju se tijekom dužeg perioda, ali mogu biti prisutne i tijekom cijelog života (Bilić i sur., 2012).

Učestalo izostajanje iz škole, zanemarivanje školskih obveza, osjećaj usamljenosti, izraženi strahovi, ali i suicidalne misli posljedice su koje kratkoročno budu prisutne u djetetu žrtvi, dok su posljedice koje ostaju duži period ili cijeli život depresivne misli, ljutnja, mržnja, poremećaj slike o sebi i izostanak pažnje. Posljedice vršnjačkog nasilja katkad sežu u buduće životne uloge od kojih je najznačajnija uloga roditelja, koji zbog prevelikog opreza mogu reagirati prezaštitnički prema svojoj djeci i određena ponašanja pogrešno svrstati u nasilje (Bilić i sur., 2012).

Mjesto izvođenja nasilja je većinom unutar škole, a puno rjeđe na putu do ili izvan nje. Djevojčice za žrtve uzimaju druge djevojčice, dok dječaci za žrtve ne biraju spol, nego zlostavljaju i djevojčice i dječake. Nažalost, zlostavljanje ne prestaje sazrijevanjem djece tijekom osnovne škole pa se nastavlja i u srednjoj. Nasilje ne bira sredinu aktivnosti. Ono se događa u svakoj školi bila ona u gradu ili na selu. Slabija fizička razvijenost, veći intelekt i poslušnost mogu biti razlozi po kojima će žrtva biti odabrana. Slaba fizionomija odaje dojam lake mete, a veća intelektualna sposobnost i poslušnost su vrline koje bude ljubomoru u očima napadača. Antipatičan i agresivan dojam koji dijete ostavlja, također je dovoljan razlog da bude napadnuto. Žrtve zlostavljanja katkad krivicu pronalaze u sebi jer imaju nisko samopoštovanje i karakterno su različitiji od drugih (tiši su, povučeni, nesigurniji, oprezniji u svakodnevnim odnosima s drugim vršnjacima) (Bilić i sur., 2012). Jaman (2009) govori

kako su žrtve većinom djevojčice, dok dječaci preuzimaju ulogu nasilnika.

### *Spol u ulozi zlostavljača i žrtve*

Među vršnjačkim nasiljem žrtve su i dječaci i djevojčice, ali razlikuje se nasilje koje doživljavaju djevojčice od nasilja koje doživljavaju dječaci. Djevojčice najčešće za žrtve uzimaju druge djevojčice, a dječaci za žrtve uzimaju ostale dječake, ali i djevojčice (Bilić i sur., 2012).

Djeca zlostavljači su uglavnom stariji od djece koju zlostavljaju. Razlikujemo zlostavljače koji djeluju u skupinama i one koji djeluju pojedinačno. Dječake češće zlostavljaju pojedinci koji iza sebe imaju skupinu zlostavljača koji ga podupiru u takvom ponašanju. Istraživanje koje je provedeno na 1100 učenika jedne južnoaustralske osnovne škole pokazuje da su dječaci zlostavljači kao pojedinci djelovali u 6,9 % zlostavljanja, a u skupini u 4,5 %. Djevojčice češće prijavljuju zlostavljanja od skupine učenika, 5,4 %, a pojedinačna zlostavljanja su u 5 % slučajeva (Rigby, 2006).

Iz iskaza zlostavljanih učenika može se pretpostaviti kojeg je spola bio počinitelj nasilja. U tablici 1. prikazani su rezultati, dobiveni od učenika iz mješovitih škola, o kojem spolu zlostavljača je riječ:

Tablica 1. Spol zlostavljača i žrtve

	Prijavljeni zlostavljač		
	Uvijek dječak	Uvijek djevojčica	Katkad dječak, katkad djevojčica
Zlostavljeni dječaci	69,0%	3,9%	27,1%
Zlostavljane djevojčice	24,1%	24,5%	51,4%

(Rigby i Slee, 1995; prema Rigby, 2006)

Iz tablice je uočljivo da su zlostavljači i dječaka i djevojčica u školi katkad suprotnog spola. Jedna trećina zlostavljanih dječaka kazuje kako i djevojčice katkad sudjeluju u njihovom zlostavljanju, dok tri četvrtine djevojčica ističe dječake kao sudionike njihova zlostavljanja. Dječaci u vrlo malo slučajeva zlostavljaju samo djevojčice. Od njih dvadeset, tek jedan se može povezati s tim događajem (Rigby i Slee, 1995; prema Rigby, 2006).



Učenici zlostavljači katkad se mogu usredotočiti samo na zlostavljanje jednog spola, a ne mora nužno značiti da će i drugi spol biti zlostavljan. Nema dokaza da su djeca boljeg socioekonomskog položaja zaštićenija od one slabijega, kao ni povezanost veličine škole s učestalosti zlostavljanja. Česta pretpostavka je da se spolno mješovite škole razlikuju od jednospolnih škola, no australska istraživanja pokazuju da do sada nisu vidljive znatne razlike. Dječaci u školama za dječake ne prijavljuju češće nasilje od dječaka koji pohađaju spolno mješovite škole, kao ni djevojčice koje pohađaju samo škole u koje ne idu dječaci koji bi ih mogli zlostavljati (Rigby, 2006).

Rigby (2006) navodi rezultate koji govore o podudaranju, ali i razlikama prisutnim u zlostavljanju djevojčica i zlostavljanju dječaka:

1. I dječaci i djevojčice od osam do sedamnaest godina prijavljuju vršnjačko nasilje kao događaj koji je prisutan bar jednom tjedno i to čak u 18 % slučajeva.
2. Fizičko zlostavljanje javlja se rjeđe kod djevojčica iste dobi, nego kod dječaka, no djevojčice su više izložene indirektnom zlostavljanju. Verbalno je zlostavljanje prisutno uglavnom jednako i kod dječaka i kod djevojčica.
3. Zlostavljači u skupinama više zlostavljaju djevojčice.
4. Dječaci i djevojčice jednako doživljavaju nasilje od istoga ili suprotnog spola, ali su djevojčice više izložene zlostavljanju dječaka u spolno mješovitim školama.
5. Odrastanjem se smanjuje fizičko zlostavljanje, dok obrnuto proporcionalno raste verbalno zlostavljanje.
6. Nije dokazana veća učestalost nasilja u mješovitim školama u odnosu na jednospolne.
7. Dječaci su više izloženi nasilju, a definiraju se i kao ti koji nasilje više potiču. Odrastanjem se bilježi pad i izazivanje nasilja kod dječaka i djevojčica, dok se to kod djevojčica manifestira ipak u nešto ranijoj dobi.
8. Škola se i dalje doživljava kao nesigurno mjesto za učenike koji su skloniji maltretiranju, a djevojčice to više osjećaju.

I kod dječaka i kod djevojčica osjećaj odbačenosti potiče nasilje, dok kod učenika koji osjećaju pripadanje skupini, nasilje se pojavljuje rjeđe. Kod djevojčica je razlika između osjećaja odbačenosti i prihvaćenosti ipak nešto manja te se nasilje manje provodi, a kod dječaka je vidljiva razlika između onih koji se osjećaju odbačeno i onih koji u to još nisu sigurni. Kod djevojčica skupina odbačenih i onih koji nisu sigurni u svoj položaj u društvu, znatno se razlikuju. Smatra se da osjećaj pripadnosti odnosno odbačenosti u školi kod dječaka ima vrlo bitnu ulogu u poticanju nasilja prema drugim učenicima (Buljan Flander, Durman

Marijanović, Ćorić Špoljar, 2007).

Dokazano je da je agresivnost kod dječaka više izražena u predškolskoj i školskoj dobi, nego kod djevojčica (Eron i sur., 1983; prema Buljan Flander i sur., 2007). Maccoby (1986; prema Buljan Flander i sur., 2007) govori kako se pojava pojačanog nasilja među dječacima pojavljuje zbog raznih bioloških i socijalnih čimbenika koji su prouzročeni hormonima. Švedsko istraživanje pokazalo je bitnu povezanost između razine muškoga spolnog hormona (testosterona) i verbalne i fizičke agresivnosti koja je prisutna među vršnjacima (Olweus, 1986; prema Buljan Flander i sur., 2007). Studija je dokazala da agresija kao osobina ličnosti ima vrlo stabilnu strukturu koja se s godinama rijetko može promijeniti što dokazuje pretpostavku da je riječ o prirodno uvjetovanom ponašanju (Eron i sur., 1987; prema Buljan Flander i sur., 2007). Agresivna igra kod dječaka smatra se prirodnom, odnosno njihovim uobičajenim ponašanjem, a kada se ona primijeti kod djevojčica, smatra se neobičnom jer se kod njih agresivnost ne očekuje (Condry i Rossa, 1985; prema Buljan Flander, 2007). Kazdin (1987; prema Buljan Flander, 2007) smatra kako razlike u nasilju kod dječaka i kod djevojčica proizlaze iz obitelji gdje muško dijete prima negativne obrasce ponašanja oca kao što su alkoholizam i nedruštenost. Baldry (2003; prema Buljan Flander, 2007) iznosi, ako je žensko dijete gledalo majčino zlostavljanje oca, može lako razviti agresiju u svojem ponašanju.

## PREVENCIJA NASILJA

Kao najbitniji čimbenik za ostvarenje dobrobiti djece i radi osviještenosti svih ljudi čiji je posao direktno ili indirektno vezan uz djecu, prevencija nasilja nad djecom tema je svih svjetskih komunikacijskih sredstava i javnosti. Razni mediji iznose brutalne slučajeve zlostavljanja djece, njihove probleme, zanemarivanja, nerazumijevanja i nebrige društva. Radi zaštite ljudskih prava, vrlo su važne djelatnosti koje se provode u sklopu državne politike, zakona i institucija. Potreba za utvrđivanjem kratkoročnih i dugoročnih ciljeva nužna je kako bi se osigurali povoljni uvjeti za razvoj i smanjivanje rizika od mogućeg nasilja (Nacionalni program djelovanja za mlade, 2002; prema Zloković i Dečman Dobrnjič, 2008).

Mnoštvo je primjera koji pokazuju neljudske i nemilosrdne odnose prema djeci, a u kojima vidimo u kakvom društvu živimo, manipulativnom društvu koje potiče zanemarivanje i smanjuje važnost ljudskih života i njihovih vrijednosti. Suvremeni pedagozi imaju veliku ulogu u širenju važnosti humanog odnošenja prema djeci jer educiranjem obitelji, škola i učitelja ističu potrebu najmoćnijeg sredstva u zaštiti djece, odgoja (Zloković i Dečman Dobrnjič, 2008).

Neovisno o radnom mjestu, sve osobe koje rade u obrazovnim, zdravstvenim ili nekim drugim institucijama vezanim za bavljenjem djecom, imaju obvezu i odgovorni su prijaviti nadležnim ustanovama ako primijete bilo kakve opasne događaje i zlostavljanje djeteta (Bilić i sur., 2012).

Ustav Republike Hrvatske navodi potrebu za zaštitom djece kao najranjivije skupine, te njihova prava na posebnu skrb i zaštitu okoline i države što je obuhvaćeno u brojnim pravnim aktima:

- Konvencija o pravima djeteta
- Zakon o socijalnoj skrbi
- Obiteljski zakon
- Kazneni zakon
- Zakon o zaštiti prava pacijenata
- Zakon o pravobranitelju za djecu
- Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji
- Zakon o osnovnom školstvu
- Zakon o srednjem školstvu (Bilić i sur., 2012).

Potpis Republike Hrvatske stoji i na mnoštvu drugih vrlo značajnih međunarodnih

dokumenata koji pomažu i štite prava djeteta. Jedan od njih je Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta, o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji kao i Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja. Ustavnim je odredbama propisano i da nitko ne smije trpjeti bilo kakvu vrstu nasilja kao i pravo na život koje je određeno posebnim propisima. Obiteljsko zakonodavstvo u Hrvatskoj propisuje da dijete ne smije biti izloženo nikakvim oblicima ponižavanja, kao ni nasilju, odnosno zlostavljanju od strane roditelja i ostalih članova obitelji. Ako je nasilje nad djetetom primijećeno, dužno ga je prijaviti centru za socijalnu skrb. Nadalje, centar za socijalnu skrb dužan je ispitati i provjeriti svaku prijavu, a zatim poduzeti sve mjere zaštite prava djeteta ako je to potrebno. Ako se utvrdi da roditelji u velikoj mjeri zanemaruju odgoj djeteta ili ga ne usmjeravaju na pravi put, centar za socijalnu skrb ima pravo izreći roditeljima mjeru opreza ili nadzora nad njihovim odgojem i brigom o djetetu. Ako sud procijeni da je do poremećaja u ponašanju djeteta došlo zbog nepravilnog odgoja ili zanemarivanja, može oduzeti pravo roditelja življenja s djetetom i povjeriti dijete ustanovi za socijalnu skrb (Bilić i sur., 2012). Konvencija o pravima djeteta, koja je usvojena od Generalne skupštine Ujedinjenih naroda 20. studenog 1989. godine, svijetu je dala obećanje da će svoj djeci biti osigurana jednaka prava. Hrvatska se našla na popisu uz još 194 države na najšire prihvaćenom sporazumu za međunarodna ljudska prava u povijesti. Konvencija daje obećanje svakom djetetu i mladima do punoljetnosti (18 godina), u svijetu, pravo na obrazovanje, prehranu, smještaj, poštovanje te zaštitu od nasilja, diskriminacije i slično. (UNICEF, 2014).

Ako je primijećeno i prijavljeno vršnjačko nasilje u školi, okolini ili obitelji, stručnjaci su dužni postupati po Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji i Protokolu o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima. Protokol o postupanju, ako se dogodi nasilje u obitelji, navodi potrebu za pozivanjem hitne medicinske pomoći ako je dijete odnosno učenik ozlijeđeno težinom koja zahtijeva liječničku pomoć. Preporuku o daljnjem postupanju potrebno je javiti ravnatelju škole koji je dužan obavijestiti policiju i centar za socijalnu skrb zbog daljnjeg odlučivanja o postupku sprečavanja nasilja. U slučaju nasilja među djecom i mladima Protokol o postupanju navodi da je stručna osoba obvezna odmah poduzeti sve mjere da se nasilje zaustavi, obavijestiti liječnike o slučaju da je djetetu potrebna medicinska pomoć, obavijestiti i pričekati roditelje ili skrbnike zbog daljnje obrade slučaja. Nadalje, potrebno je sa zlostavljanim djetetom obaviti razgovor i ispitati informacije nastalog nasilja. Također treba ispitati ostale osobe koje su vidjele ili imaju saznanja o počinjenom nasilju. S djetetom koje je odgovorno za učinjeno nasilje treba obaviti žurni razgovor te ga

suočiti s fizičkim i/ili duševnim problemima koje je prouzročio žrtvi i osvijestiti njegov čin. Ako je o nastalom nasilju, primjerice škola, izvijestila centar za socijalnu skrb isto tako centar za socijalnu skrb dužan je izvijestiti o mjerama koje su donese za počinjeno nasilje. Kod teškog oblika vršnjačkog nasilja te zbog proživljenih neprimjerenih odnosa od strane osnovnoškolaca i srednjoškolaca, ali i odraslih osoba, dijete može biti pozvano na sud i ispitano da iznese svoje viđenje nasilja, tj. svjedoči protiv nasilnika (Bilić i sur., 2012).

Danas školske ustanove obraćaju veliku pozornost na istraživanja o nasilju među djecom što nije slučaj u domovima za nezbrinutu djecu. Sva su djeca jednaka i imaju jednako pravo na zaštitu pa tako i na rješavanje tog problema. Djeca iz domova izložena su raznim traumatskim iskustvima i potrebna im je emocionalna, kognitivna i socijalna zaštita. Zbog toga imaju slabije razvijene socijalne sposobnosti, manjak prijatelja slične dobi pa time stvaraju lošiju sliku o samome sebi. Potaknuto time, u lipnju 2006. godine, provedeno je istraživanje čija je svrha bila približavanje i objašnjavanje nasilja među djecom u domovima. Istraživanje je provedeno u Dalmaciji i u njemu su sudjelovala i muška i ženska djeca u dobi od deset do osamnaest godina. Od ukupno 46 pitanja u upitniku, trideset i šest je bilo vezanih za nasilje među djecom, dva o radu ustanove i broju prijatelja s kojima su posebno povezani u njoj. Radi proširenja spoznaje o seksualnom nasilju, dodana su dva pitanja vezana za tu temu, kao i pet pitanja o sociodemografskim karakteristikama sudionika. Ako je dijete imalo potrebu reći još nešto vezano za nasilje, za to je na kraju upitnika ostavljena mogućnost. Dobiveni rezultati upućivali su na prisutnost svih vrsta nasilja među djecom. Dominantnim se pokazalo verbalno nasilje, psihičko, fizičko te socijalno, a najmanje prisutno se pokazalo materijalno nasilje (Jaman, 2009).

U raščljanjivanju prevencije nasilja među djecom, Bilić i suradnici (2012) razlikuju tri razine: primarnu, sekundarnu i tercijarnu prevenciju. Svaka razina je istog širokog spektra te obuhvaća kompletnu djetetovu okolinu (obitelj, širu obitelj, susjede) i svaku ustanovu koja se bavi djecom (vrtić, školu, centar za socijalnu skrb).

Svrha primarne prevencije je sprečavanje nasilja prije no što je ono uopće počinjeno. Namijenjena je podizanju svijesti svake osobe. Vladine i nevladine organizacije te institucije, vođene državom djeluju u primarnoj prevenciji tako da osvještavaju svakoga građanina o osnovnim postupcima vezanih za nasilje, što je, koliko je često, kako ga prepoznati i gdje i kome prijaviti zlostavljanje djeteta. Sekundarna prevencija u fokus stavlja djecu, obitelj ili članove društva koji imaju jedan ili više faktora koji su rizični za zlostavljanje djeteta (obitelji slabijeg imovinskog stanja, roditelji koji imaju problema s drogom i opijatima i sl.).

Smanjenje rizičnih čimbenika i poticanje otpornosti edukacijama, radionicama i raznim aktivnostima glavni su ciljevi sekundarne prevencije nasilja nad djecom. Već zlostavljana ili zanemarivana djeca pripadaju pod tercijarnu prevenciju kojoj je cilj pružanje pomoći djetetu i obitelji. Nastoji smanjiti traumu i razgovorima sa zlostavljačem i žrtvom te raznim intervencijama osigurati normalan tijek i pratiti razvoj djeteta. Uključenje roditelja u proces rješavanja nasilja može imati najbolje rezultate za oporavak zlostavljanog djeteta i za nastavak njegovog normalnog razvoja (Bilić i sur., 2012).

Rigby (2006) pak navodi tri temeljna načina procjene učestalosti zlostavljanja: kada sami primijetimo zlostavljanje za vrijeme njegova događanja, tuđe opažanje i kada pitamo učenike o onome što se događa.

## ULOGA ŠKOLE I UČITELJA

Zloković (2004) navodi da su glavni ciljevi za smanjenje nasilnog ponašanja u odgojno-obrazovnim ustanovama shvaćanje i edukacija o sadržaju i oblicima nasilnog ponašanja. Odgojno-obrazovne ustanove dužne su postaviti načela brzog prepoznavanja i reagiranja na nasilje, oblikovanje vrijednosti, pravila kako nenasiljem riješiti sukob, ne postati žrtva i kako poštovati razlike među ljudima, a da u svim tim aktivnostima imaju doprinos učenici, učitelji, stručna služba te roditelji. U programima kojima se sprječava nasilje, promatrače se navodi na osjećaj empatije prema žrtvama kako bi znali primjereno postupiti ako bi se našli u takvoj situaciji (Zloković, 2004).

Odgojno-obrazovne ustanove ne prenose samo znanja, već su zadužene i za prenošenje socijalnih i životnih vještina i zbog toga je vrlo važno uključivanje škole u probleme vezane za nasilje te suradnju s roditeljima i ostalim institucijama koje se bave djecom. Jako je važno približiti probleme, poučiti roditelje, razviti zaštitne čimbenike, ali i trajno pružati znanje cijelom osoblju koje radi u školi. Također je bitno i uključivati sve učenike u programe sprečavanja nasilja jer ih to može više zbližiti (Bilić i sur., 2012).

Rigby (2006) napominje kako mišljenje škole o zlostavljanju nije određeno samo na vršnjačko zlostavljanje. Pri stvaranju dokumenta koji će biti uvažen u školskoj zajednici, bitno je sudjelovanje i roditelja i učenika i učitelja jer se na taj način približava problem nasilja i proširuju mogućnosti da se u njega uključi zlostavljanje učitelja, učiteljsko zlostavljanje učenika, ali i zlostavljanje među učiteljima. Također ističe kako škola mora davati učenicima sigurnost i biti otvorena za razgovor, ako dođe do problema izazvanih nasiljem, kako bi se učenici bez ustručavanja mogu obratiti učitelju ili nekome od stručnih suradnika za pomoć, a ne da taj problem čuvaju u sebi i oduzimaju im pravo govora. Mnoge škole bježe od problema i nastoje potisnuti problem, ako postoji, tako da ne govore o njemu jer se nemaju vremena time baviti ili imaju odbojan stav prema činiteljima (Rigby, 2006).

Edukacija učitelja o nasilju sastoji se od učenja tehnika koje će moći primijeniti u svom razredu. Treba ih uputiti i naučiti da razlikuju nasilje nad djecom i nasilje među djecom, po čemu te razlike prepoznati i što napraviti ako dođe do takve situacije. Na isti način kako se educiraju učitelji, bitno je i roditeljima prenijeti znanje uključujući ih u različite radionice, organizirajući im predavanja stručnih osoba ili pokazujući im filmove o nasilju. Nažalost, sve više roditelja danas traži opravdanje za nesudjelovanje u odgoju, ali i u edukacijskim programima čime je narušena temeljna zadaća škole i njezinih djelatnika o povezivanju s roditeljima (Zloković, 2004).

Velik broj zlostavljane djece nema osnovne socijalne vještine jer ih nisu naučili u obitelji. Zato u razredu mogu ostavljati dojam zbunjenosti, a do pretjeranih reakcija dolazi zbog osjećaja straha, lošijeg uspjeha ili manjka moći. Svoje osjećaje ne znaju pokazati pozitivnim reakcijama, a učitelj takve situacije mora prepoznati kako bi mu mogao na vrijeme reagirati i pomoći. Prema Bilić i Zloković (2004), jedno od mnoštva strategija za pristup djetetu zlostavljaču, odnosno smanjenju nasilja općenito je postavljanje pravila kako se učenici trebaju ponašati u školi i razredu:

- pravila trebaju biti smisljena, jasna i jednaka za sve učenike
- postavljanje racionalnih granica ponašanja koja su objašnjena djeci
- uključenje djece u izradi pravila
- ne postavljati nerealna pravila koja je ne moguće ispoštovati
- provjeriti djetetovo razumijevanje očekivanog
- približiti i pokazati djeci očekivana pravila i ponašanja
- s vremenom treba mijenjati pravila
- jasno istaknuti posljedice verbalnog ili fizičkog napada na drugog učenika.

Jedna od strategija prevencije nasilja prema Rigbyju (2006) je uvođenje problema nasilja u nastavne sate. Ne smije se nametati razgovor o tome jer učenicima postane vrlo brzo dosadno i zanemare važnost sprečavanja. Nastavni je sadržaj potrebno, gdje i kada je to moguće, povezati sa zlostavljanjem kako bismo ga zornije predočili i uvidjeli opasnost posljedica.

Nadgledanje učenika još je jedna od strategija u prevenciji nasilja među učenicima, no nije i uvijek djelotvorna. Učiteljevo prisustvo, ali nesprečavanje nasilja u školi koje se događa u njegovoj blizini, šalje krivu poruku učenicima. Oni nasilje mogu shvatiti kao zanemarivanje, odnosno učiteljevo opravdavanje nasilja ili kao vrstu rasonode gdje je žrtva možda i zaslužila biti zlostavljana. Također, ako je učitelj prestrog, ponaša se zapovjednički i reagira u svakom trenutku iako to nije potrebno, učenici takvo ponašanje doživljavaju neprijateljskim, odbojnim i nepodnošljivim, a u njima se onda pojavljuje potreba za zlostavljanjem pa čak i ruganjem učitelju (Rigby, 2006).

Učitelji često nisu svjesni da je netko od učenika zlostavljan, prije svega jer većina učenika dugo šuti pa se nasilje događa bez učiteljeva znanja ili zato što potiskuje optužbe i smatra da reagirati nije potrebno i opravdano. U današnje vrijeme, učitelji zauzimaju vrlo ekstremističke stavove o nasilju. Ili su izrazito empatični ili se odbijaju baviti time. Nije tako rijedak slučaj da se okrivljava i žrtva nasilja, a s takvim stavom učitelja, gotovo je nemoguće



očekivati pomoć (Rigby, 2006).

Radi postizanja ugodnoga razrednog ozračja, važno je učiteljevo pokazivanje razumijevanja kao i blago i argumentirano upućivanje na počinjene pogreške ponašanja. Učitelj kod učenika treba razvijati osjećaj za odgovornost vlastitih postupaka kako bi se njihov odnos mogao graditi na kvalitetnim temeljima. Nitko od učenika i općenito ljudi nije stvoren da bude sam i zatvoren u svojim mislima. Svaki učenik ima različit karakter po kojem je poseban i svoje vrijednosti po kojima se ističe. Naravno, nismo svi jednaki što je vidljivo u razredu gdje svako dijete sudjeluje u kreiranju ozračja svojim stavovima. Neki su učenici dominantni pa će svoja pravila i ponašanje pokušati nametnuti ostalim učenicima. Učitelji bi trebali smanjivati razlike među učenicima i naučiti ih poštivanju jedni drugih, iako mišljenja nisu uvijek ista. Na djetetov boravak u školi, uspjesima i neuspjesima, osjećaju sigurnosti i zadovoljstva, ali i zdravom razvoju, uvelike značaj imaju odnosi s ostalim učenicima, ali i njima samima. Učeničko razumijevanje važnosti stvaranja zajedništva kao i zajedničke borbe protiv nasilja, jedno je od temeljnih strategija u sprečavanju nasilja (Bilić i Zloković, 2004). Kada nauče djelovati kao zajednica, gdje su svi jednako važni i međusobno ovisni da bi došli do određenog cilja, nasilje će se smanjiti.

U suvremenim školama, učitelji u svim školskim aktivnostima i u svim predmetima moraju poticati na odgojne zadaće. Također, pružanje podrške i pozitivnih emocija strategije su kojima se postižu bolji karakter i reakcije na određene probleme kao i na uspješnije školske rezultate. Treba zaobilaziti stalne osude te procijeniti kada se koristiti zabranom kao kažnjavanjem, usmjeriti dijete na smirenija ponašanja, hrabriti ga i naučiti različitim mogućnostima rješavanja problema. Donošenje ispravnih odluka koje vrijede jednako za svu djecu i ustrajnost u njihovu provođenju, glavne su karakteristike učitelja kojeg će djeca poštovati. Ako učenici primijete učiteljsku nepravdu, u njima se pojavljuje osjećaj neprijateljstva i odbacivanja, a lakše podnošenje kazni i nagrada doživljavaju učenici čiji učitelj ne radi razlike među učenicima. Kako bi učitelj potaknuo učenike na bolje ponašanje, potrebno je svaki dan pozornost posvetiti svakom učeniku, naglašavati njihove dobre strane i mogućnosti, zaobilaziti aktivnosti za koje učenik nije spreman te poticati učenika da sudjeluje u aktivnostima u kojima je našao zanimanje (Bilić i Zloković, 2004).

UNICEF-ov program po imenu *Stop nasilju među djecom* u Hrvatskoj ima bitnu ulogu u osvješćivanju problema nasilja među djecom, među roditeljima, ali i ljudima koji rade u školi. Nastao je kao odgovor na problem nasilja i zanemarivanje djece koji je znatno rastao, u suradnji s hrvatskim stručnjacima i Agencijom za odgoj i obrazovanje od 2003. do 2012.

godine. Istraživanje je provedeno na uzorku od 1000 kućanstava. U početku programa dokazano je da čak 20 % djece često trpi nasilje, 17 % djece vrši nasilje što dovodi do zaključka da je 100 000 djece u Hrvatskoj izloženo nasilju među vršnjacima. U program je bila uključena cijela škola zajedno s roditeljima i lokalnom zajednicom. Svaka je škola dobila edukatora koji je sustavno vodio i pratio program tijekom cijele godine kako bi i nove generacije bile upućene. Učitelji su u svom razredu zajedno s učenicima smišljali pravila i posljedice vezana za nasilje, a radionice su bile predviđene za roditelje i lokalnu zajednicu. Cilj je bilo i razviti empatiju kod učenika koji su nasilje provodili cijelo vrijeme. U program *Stop nasilju među djecom* uključeno je 1500 učitelja i 150 000 učenika u 185 škola. Ovaj se program smatra najuspješnijim na svijetu jer se nasilje među vršnjacima smanjilo za 50 %. Učenici su više počeli primjećivati nasilje, imaju manji strah i češće reagiraju na sprečavanje nasilja. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta preuzelo je UNICEF-ov program 2012. godine te se nakon isteka programa u školama više nije obnavljao, a prestankom programa stopa nasilja se ponovno počela povećavati (Stepanić, 2019).

## ZAKLJUČAK

Nasilno je ponašanje, nažalost, prisutno svuda oko nas te se pojavljuje u svim društvenim krugovima. Veća dostupnost nasilnim sadržajima putem medija dovodi do pojave vršnjačkog nasilja koje sve više raste. Primjećujemo da se nasilje odvija u školi kao i na drugim mjestima, a ljudi tome pridaju vrlo malo pozornosti, dok se neki čak i ne osvrnu na nasilno ponašanje. Nasilno ponašanje djeteta uglavnom dolazi iz obitelji u kojoj je rješavanje problema nasiljem uobičajena pojava. Nasilje nad djecom ima više oblika: fizičko ozljeđivanje, prijetnje, odbacivanje te ismijavanje i nanošenje materijalne štete. Također, riječi katkad bole više od djela, pa nasilnici koriste neprimjerene komentare kako bi naštetili žrtvi, a katkad i njezinoj obitelji. Nasilje ne bira ni mjesto ni vrijeme, stoga je kod djece najčešće prisutno u krugu škole, bez nadzora učitelja. Ljudi su skloni reagirati samo kada su posljedice vidljive, a ako nisu, često bivaju zanemarene.

Nekoliko je oblika nasilja koje poznajemo: fizičko, seksualno, kulturno, emocionalno, verbalno i ekonomsko. Neovisno o vrsti nasilja, važno je potaknuti djecu na razgovor. Zadržavanje problema u sebi, u djeci stvara negativne emocije koje dijete predstavlja kako je naučeno. Vrlo je bitno biti podrška djetetu od najranijih dana, što znači pratiti njegov razvoj i sudjelovati u njemu te ga naučiti pravilno postupati u određenim situacijama. Dijete je potrebno naučiti da postoje osobe koje nasilje mogu spriječiti i da im se nije sramota obratiti: učitelji i školska služba, kao i zdravstveni i policijski djelatnici.

Za učitelje je iznimno važno uspostaviti dobar i kvalitetan odnos s roditeljima, kako bi tijekom školovanja, zajedničkim snagama rješavali probleme u nasilju koji se mogu pojaviti. Kako bi bolje shvatili koje se sve opasnosti i problemi kriju iza nasilja, potrebno je neprestano educirati roditelje, učitelje, stručne suradnike, ali i djecu, sudjelovanjem u različitim radionicama i programima, gledanjem filmova, čitanjem knjiga. Tako uče o međusobnoj toleranciji i poštivanju, kako prepoznati zlostavljanje, kako se zaštititi i koje su posljedice. Škola nije samo obrazovna, nego i odgojna ustanova i njezin je zadatak naučiti učenike socijalnim i životnim temeljima kako bi se razvili u kvalitetne osobe. Jedna od strategija rješavanja problema s učenicima, a i način da se svim učenicima pruži prilika za anonimno obraćanje učitelju je postavljanje sandučića u razred u koji učenici mogu ubacivati ono što ih muči ili čini tužnima. S obzirom na dječju iskrenost i anonimnost postupka, učitelj će biti upoznat s razmišljanjima, poteškoćama i problemima učenika pa će u skladu s tim onda moći i djelovati. Dokazano je kako su djeca koja su u predškolskoj dobi pokazivala agresivno ponašanje, ostala agresivna i u osnovnoj školi, a i u daljnjem odrastanju te su skloniji

kriminalnim radnjama u zreloj dobi. Glavna uloga roditelja i učitelja je naučiti dijete da ne čini drugima ono što ne želi da se čini njemu. Svako dijete ima pravo na uživanje u ljubavi, radosti i sreći koje im svi zajedno pružamo te ih trebamo zaštititi i zajedno s njima svijet učiniti boljim mjestom (Bilić i Zloković, 2004; Bujišić, 2005; Rigby, 2006; Sesar i Šimić, 2011).

## LITERATURA

1. Ajduković, M., Pećnik, N. (1994). Zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji. *Revija za socijalnu politiku*, 1(3), 269-276.
2. Bilić, V. (2018). *Nove perspektive, izazovi i pristupi nasilju među vršnjacima*. Zagreb: Obrazovni izazovi i Učiteljski fakultet.
3. Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Zagreb: Naklada Slap.
4. Bilić, V., Zloković, J. (2004). *Fenomen maltretiranja djece*. Zagreb: Naklada Ljevak.
5. Brajša-Žganec, A., Kotrla Topić, M., Raboteg-Šarić, Z. (2009). Povezanost individualnih karakteristika učenika sa strahom od škole i izloženosti nasilju od strane vršnjaka u školskom okruženju. *Časopis za opća društvena pitanja*, 18 (4-5), 717-738. Preuzeto 20. kolovoza 2020., iz <https://hrcak.srce.hr/42594>.
6. Bujišić, G. (2005). *Dijete i kriza*. Priručnik za odgajatelje, učitelje i roditelje. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
7. Buljan Flander, G., Durman Marijanović, Z., Ćorić Špoljar, R. (2007). Pojava nasilja među djecom s obzirom na spol, dob i prihvaćenost/odbačenost u školi. *Časopis za opća društvena pitanja*, 16(1-2), 157-174. Preuzeto 28. kolovoza 2020, iz [https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id\\_clanak\\_jezik=29510](https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=29510).
8. Field, E. M. (2004). *Živjeti bez nasilja*. Zagreb: Naklada Kosinj.
9. Forward, S., Buck, C., (2002). *Otrovni roditelji*. Zagreb: Biblioteka Anima.
10. Jaman, A. (2009). Nasilje među djecom u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Školski vjesnik: časopis za pedagoški teoriju i praksu*, 58(3), 301-313. Preuzeto 25. kolovoza 2020., iz <https://hrcak.srce.hr/82601>.
11. Juul, J. (2018). *Agresivnost! Nov i opasan tabu?* Split: Harfa d.o.o.
12. Klarić, D. (2014). *Prepoznaj i djeluj!* Savjetnik za prevenciju ovisnosti i nasilja u djece i mladih. Zagreb: Školska knjiga.
13. Marušić, I., Pavin Ivanec, T. (2008). Praćenje vršnjačkog nasilja u osnovnim školama: spolne razlike u učestalosti i vrstama nasilnog ponašanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(1), 5-19. Preuzeto 28. kolovoza 2020, iz [https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id\\_clanak\\_jezik=36390](https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=36390).
14. Milner, J. S., Robertson, K. R., Rogers, D. L. (1990). Childhood history of abuse and adult child abuse potential. *Journal of Family Violence*, 5(1), 15-34.

15. Morosini Turčinović, S. (2008). Zlostavljanje među djecom. U V. Kolesarić (Ur.) *Zbornik radova sa skupa Nasilje nad djecom i među djecom.* (str. 551-568). Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet: Osijek
16. Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi.* Zagreb: Školska knjiga.
17. Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba na adresi <https://www.poliklinika-djeca.hr/> (29. 8. 2020.)
18. Rigby, K. (2006). *Zlostavljanje u školama i što možemo učiniti?* Zagreb: Mosta.
19. Singer, M., Mikšaj-Todorović, Lj., Poldrugač, Z. (1985). *Kriminalitet na štetu maloljetnika.* Zagreb: Školska knjiga.
20. Singer, M., Grozdanić, V., Ljubin, T., Mikšaj-Todorović, Lj. (2005). *Kriminologija delikata nasilja.* Zagreb: Nakladni zavod Globus.
21. Tomison, A. M. (2001). A History of Child Protection. Back to the Future? *Melbourne: The Australian Institute of Family Studies: Family Matters, 60,* 46-57. Preuzeto 26. kolovoza 2020, iz <https://search.informit.com.au/documentSummary;dn=745827033489610;res=IELFSC> C.
22. UNICEF na adresi <https://www.unicef.org/croatia/konvencija-o-pravima-djeteta>. (29. 8. 2020.)
23. Velki, T., Vrdoljak, G. (2013). Uloga nekih vršnjačkih i školskih varijabli u predviđanju vršnjačkoga nasilnog ponašanja. *Časopis za opća društvena pitanja,* 22(1), 101-120. Preuzeto 29. kolovoza 2020, iz [https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id\\_clanak\\_jezik=148880](https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=148880).
24. Vrgoč, H. (1999). *Agresivnost (nasilje) u školi.* Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
25. Zaninović, M. (2008). *Opća povijest pedagogije.* Zagreb: Školska knjiga.
26. Zloković, J. (2004). Nasilje među vršnjacima – problem obitelji, škole, društva. *Pedagogijska istraživanja, 1(2),* 207-220. Preuzeto 29. kolovoza 2020, iz [https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id\\_clanak\\_jezik=205488](https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=205488).
27. Zloković, J., Dečman Dobrnjič, O. (2008). *Djeca u opasnosti!: odgovornost obitelji, škole i društva.* Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
28. Žilić, M., Janković, J. (2016). Nasilje. *Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti, 1(3),* 69-74. Preuzeto 27. kolovoza 2020, iz [https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id\\_clanak\\_jezik=260936](https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=260936).

### **Izjava o izvornosti diplomskog rada**

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u njegovoj izradi nisam koristio drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

---

(vlastoručni potpis studenta)